

9. Статистичний портал - www.ukrcensus.gov.ua

10. Управління Статистики у м.Покровськ

Моїсєєнко Л.М.

УДК 94(477) "1921/1991"

СОЦІАЛЬНИЙ СКЛАД РЕПРЕСОВАНИХ МЕШКАНЦІВ СЕЛИДІВСЬКОГО РАЙОНУ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ ЗА МАТЕРІАЛАМИ «РЕАБІЛІТОВАНІ ІСТОРІЄЮ»

Виступ М.Хрушова на XX з'їзді КПРС в 1956р. з доповіддю «Про культ особи та його наслідки» став поштовхом до реабілітації та дослідження причин, масштабів та наслідків політичних репресій 20-30-х років XX ст. Але в умовах радянської системи говорити про належне висвітлення проблеми не доводиться, крім того партійним керівництвом був зроблений акцент на тому, що причини репресій криються в особистості самого Сталіна. Тому, виходячи з обмеженості і непослідовності політичних змін другої половини XX ст., історичні дослідження здійснювалися дозовано та за здійснювалися в заданому напрямку.

Відкрите та активне обговорення проблем «політичних репресій» і «злочинів сталінізму» відбулося після виступу Генерального секретаря ЦК КПРС М. С. Горбачова на урочистому засіданні 2 листопада 1987 р., присвяченому 70-річчю Жовтневої революції. Він назвав політичні репресії «масовим злочином на ґрунті зловживання владою»[4].

Але напрямки дослідження знов визначалися партійним керівництвом і спрямовували науковців на вивчення культу особистості Сталіна, а політичні репресії розглядалися як відступ від політики В. Леніна та прорахунки Сталіна.

Починаючи з 90-р. XX ст. можна говорити про якісно новий етап роботи дослідників за вказаним напрямком, що пов'язано з кризою і крахом радянської системи.

Вже 1990 р. Інститут історії України АН УРСР розпочав дослідження теми: «Увічнення пам'яті жертв незаконних репресій 30–40-х – початку 50-х років в контексті розробки проблем регіональної історії: На матеріалах України» (науковий керівник Ю. Данилюк). В результаті було видано дві книги, побудованих на використанні матеріалів центрального та архівів обласних управлінь СБУ.

В 1991 році був виданий закон «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні», були відкриті архіви, створені сприятливі умови для незаангажованих досліджень.

Інноваційним було рішення про створення серії книг «Реабілітовані історією».

Значним внеском науковців в об'єктивне та глибоке вивчення проблеми політичних репресій став вихід в 1994 році першого номера

унікального на теренах пострадянського простору науково-документального журналу «З архівів ВУЧК–ГПУ–НКВД–КГБ». Ідея його видання пов'язана з реалізацією державної програми з підготовки науково-документальної серії книг «Реабілітовані історією»[4].

Серія «Реабілітовані історією» Донецької області містить наукові статті, документи, нариси та спогади про тих, хто був репресований, довідки про громадян, які мешкали та працювали у Донецькій області, зазнали репресій в умовах радянської політичної системи з 1917 до 1990 року і були реабілітовані. Серія дає широкі можливості для всіх дослідників, що цікавляться темою.

Протягом більш ніж 50 років тема політичних репресій вивчається істориками, але і на сьогодні є актуальною. По-перше, в дослідженні політичних репресій продовжують залишатися білі плями, по-друге, перед людством постійно стоїть загроза відновлення тоталітарних режимів, по-третє, країни, в яких панував тоталітарний режим ще тривалий період відчувають його наслідки. Так, однією з головних причин тривалих політичної та економічної криз, нестабільності розвитку суспільства, низької громадянської активності що характерні для України, дослідники вважають саме тоталітарне минуле України.

Серед науковців, що широко та різносторонньо вивчали проблеми репресій в Донбасі в 20-30 роки ХХ ст., слід відзначити професорів Донецького національного університету П.В.Доброва, В.М.Нікольського, З.Г.Лихолобову, О.М.Бута та інших.

Сталінським же репресіям в Покровську (Красноармійську), тресті «Красноармійськвугілля» та районі приділив значну увагу краєзнавець С.П.Луковенко[1].

Не дивлячись на значні доробки, що зроблені в справі аналізу репресивної політики за часів радянської влади, наслідкам репресій, тема постійно привертає до себе увагу дослідників.

Метою статті є соціальний аналіз репресованих в Селидівському районі Донецької області в 30-ті роки ХХ ст. за матеріалами науково-документальної серії «Реабілітовані історією».

Соціально-економічні особливості Донбасу в 20-30-х роках ХХ ст. відрізнялися високим рівнем розвитку промисловості, що й визначило специфіку спрямованості репресій. Другою характерною рисою репресивної політики було те, що Великий терор 1937-1938 рр. майже однотайно підтриманий партійним керівництвом ЦК КП(б)У, про що свідчать документи цього періоду.

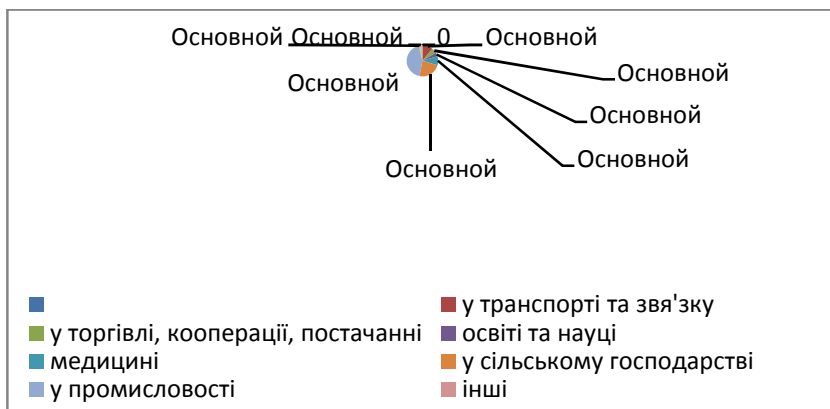
У книзі 8 «Реабілітовані історією» наводяться дані розподілу кількісних показників репресій на Донеччині (по групах приналежності

репресованих до певної галузі господарства), що ілюструють картину репресій в Донбасі у період «великої чистки» 1937-1938 років.

Якщо проаналізувати соціальний склад репресованих в Донецькій області, то робітники склали 44, 68% від загалу, колгоспники – 18,46% службовці – 16,65%, інженерно-технічні працівники, спеціалісти сільського господарства, лікарі – 11,28%, господарські керівники - 3%, інші – 5,53%. Таким чином найбільш постраждали від репресій робітники, на другому місті - колгоспники, на третьому – службовці.

Діаграма 1, що наведена нижче дає змогу наочно оцінити картину репресій по галузях народного господарства [6].

Діаграма 1. Репресії на Донеччині по галузях народного господарства [6].

Що стосується національного складу, то 34,44% - це були українці, 21,62% німці, 15,22 – греки, 14,06 - росіяни, 6, 15% - поляки, 2,22% - білоруси, 2,04 - євреї, тощо [6].

Оскільки вугільна промисловість відігравала і відіграє провідну роль в розвитку регіону, зрозуміло, що репресії у вугільній промисловості найбільш цікавлять науковців і краєзнавців як області, так і району [6, с 20].

За підрахунками В. М.Нікольського у 1937-1938 рр. органами НКВС на Донеччині було репресовано 4862 працівників вугільної промисловості - це 19,16 % від усіх притягнутих до відповідальності з політичних мотивів. 66,2% було засуджено до розстрілу, 73,6% - засуджені на строк 9-10 років ув'язнення, близько 5% - звільнені [6, с. 21-28].

Звичайно, репресії не почалися в 1937 і не закінчилися в 1938 році, вони супроводжували весь період існування радянської системи в більшій чи меншій ступені, але не випадково саме 1937-38 роки названі роками

«великого терору». Особливість репресій цих років полягає в тому, що вироки були значно жорсткішими, а репресії охопили всі верстви населення без виключення.

Тільки в тресті «Красноармійськвугілля» було репресовано 44 особи, з них 74,2% були засуджені до розстрілу.

Зважаючи на специфіку регіону, більшість репресованих була зайнята у промисловості, з них близько 20% у вугільній промисловості. В умовах розгортання індустріального будівництва репресії стали невід'ємною частиною індустріалізації, коли за невиконання нереальних планів виготовлення продукції чи видобутку вугілля в Донбасі шукали «винних» у цьому, знищуючи керівників та робітників. Підставами для ухвалення смертних вироків, окрім зриву виконання плану, були, як правило, упущення і помилки спеціалістів, робітників, у виконанні своїх професійних обов'язків: псування інструменту, низька якість продукції [3].

Розподіл та співвідношення репресованих за професіями та соціальним складом по районах Донецької області визначався специфікою самого району. Зрозуміло, що аналіз одного з дев'яти томів «Реабілітовані історією» не дає змогу робити глобальні висновки, але дає змогу отримати певні ілюстрації та визначити тенденції репресій 30-х років XX ст. в Селидівському районі.

Соціальний склад репресованих в Селидівському районі за науково-документальною серією книг «Реабілітовані історією» (Тт.1-9) наступний: в районі приблизно репресовано 363 особи, переважали люди середнього віку.

47% з них були німцями, 49% - українцями, 4 % - представниками інших національностей. Такий національний склад пояснюється тим, що в районі компактно проживали меноніти. В районі вони з'явилися в кінці XIX ст. І хоча серед менонітів були голландці та фризів, та їх традиційно приписували до німців.

У 1884 р. в Бахмутському повіті на землі, куплені у поміщиків Карпова й Котляревського було «видворено» 303 безземельні сімейства, які в 1885 р. заснували тут 10 сіл: (Мемрик, Котляревку, Орловку, Олександрівку, Калинове, Лисівку, Маринівку, Михайлівку, Миколаївку, Карлівку з центром в колонії Калинове). Спочатку Мемрицькі колонії були виділені в особливу волость, підкорену Молочанським поселенням, а в 1888 р. були приєднані до Голицинської волості Бахмутського повіту [2].

У 1888 р. меноніти ще купили землі в графині Є. Ігнат'євої в Бахмутському повіті. Туди переїхали 224 безземельні родини. Вони заснували там у 1889 – 1890 –х рр. 7 поселень: Катеринівка, Романівка, Олексіївка, Леонідівка, Миколаївка, Ігнатіївка в Сантуринівській волості і «Нью-Йорк» у Залізнянській волості.

У 1900 р. та частина «новоменонітів», що оселилась на землях, куплених у поміщиків Котляревського та Карпова в Бахмутському повіті Катеринославської губернії, отримала незалежність і стала називатися конгрегацією «Мемрик – Котляревка». У 1905 р. тут нараховувалося 345 дійсних та 770 наближених членів. П'ять філіалів церкви були також в Олександрополі (з 1888 р.) з 15 дійсними та 175 наближеними членами; Стендаль – Воронцовка (з 1903 р.) Бахмутського повіту, Миколайполь (з 1900 р.) Донської області, Мазаївка (з 1900 р.) в Харківській губернії. Членами цієї конгрегації були також братські меноніти, що проживали в Павлоградському повіті Катеринославської губернії.

Відносини з владою у менонітів буди складними. А з початком радянсько-німецької війни всі німці були депортовані.

За освітою репресовані розподілилися наступним чином: більшість репресованих мали нижчу та початкову освіту – 78 %, неповну середню та середню освіту – 16,8 %, вищу освіту – 4 %, 1,2 – без освіти або без відомостей про освіту [5].

За партійною приналежністю 96,5 % були безпартійними.

По групах приналежності репресованих до певної галузі господарства спостерігаємо наступну картину: приблизно 55,7% були зайняті у сільському господарстві; 13,7 % – у промисловості, 13,6 – службовці, інженерно-технічні працівники та керівники господарства; 6 % – пов'язані з військовою службою; 4 - % вчителі, священики, студенти та 7% – інші категорії, в тому числі і безробітні.

За вироками ситуація склалася так: 22,6% були засуджені на строк до 5 років ВВТ, 28,4 % – на строк від 6 до 10 років; 3,5% – на строк від 10 до 25 років; близько 20% отримали вирок – розстріл, інше – 25,5%.

Найбільший відсоток заарештованих припадав на 1939р. – 1941 роки – 29%, на 1929-1933 роки – 25%, 1937-1938 – 25% арештів, 4% – на інші роки. Репресії продовжувалися до 1951 року.

Роки арештів пояснюються відповідною політикою радянської влади по відношенню до населення, а саме 1929 – 1933 роки пояснюються початком так названого роком «великого перелому» та проведенням курсу на колективізацію.

Репресії 1937 року – початком років «Великого терору», приходом на керівну посаду нових осіб: секретарем обкому партії став Прамнека Е.К., другим секретарем – Піндюра У.Н., облуправління НКВС очолив Д.М.Соколинський, обласним прокурором залишався Руденко Р.А.

При чому 73% вироків 1937 року – це розстріл, що в цілому відповідає тенденції винесення вироків в Донецькій області в ці роки.

Репресії 1941 року в районі пояснюються політикою радянського уряду на початку війни із Німеччиною, що призвело до масових репресій проти представників німецької національності, які компактно проживали на території району.

Аналіз даних репресованих Селидівського району Донецької області за науково-документальною серією книг «Реабілітовані історією» показав відповідність тим тенденціям, напрямкам та масштабам репресій, що проводилися органами радянської влади в Україні.

На останок слід зазначити, що метою репресій проти громадян радянської України було не лише усунення небезпеки з боку потенційних противників сталінського режиму, але й залякування інших прошарків населення.

Дослідження ж проблем політичних репресій є необхідною умовою демократизації, відродження й утвердження гуманізму та відновлення історичної правди.

1. Масові політичні репресії [електронний ресурс]. - Режим доступу: http://17may2015.blogspot.com/2015/05/blog-post_87.html
2. Моїсеєнко Л.М.. Християнські конфесії в Донбасі (1880-1914 pp.) / Л.М. Моїсеєнко. – Донецьк: ДВНЗ «ДонНТУ», 2013. - 113с.
3. Ніколаєць Ю. О. Поселенська структура населення Донбасу : (етнополітичний аспект динаміки) / Монографія. – К.: ІПІЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2012. – 188 с.
4. Петровський Е. П. Політичні репресії радянської доби на території Одещини: українська історіографія кінця 1980-х – початку 1990-х років - [електронний ресурс]/ Е. П. Петровський. - Режим доступу: liberte.onu.edu.ua/.../petrovskiy_e.%20п.,%20и.
5. Реабілітовані історією. Донецька область. ТТ. 1-9. [електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.reabit.org.ua/books/dn/>
6. Реабілітовані історією. Донецька обл. Книга восьма. - Донецьк, 2011. - 624 с.

Козаченко О. В., Петренко О. М.

СТОРІНКИ З ІСТОРІЇ СЕЛА ЮР'ІВКИ ДОБРОШЛЬСЬКОГО РАЙОНУ В ХІХ — НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Коли в 1991 році Україна стала незалежною державою, виникла потреба в більш детальному дослідженні її багатовікової історії, та знайомства з культурними традиціями її жителів. Але виявилось, що це зробити не так просто. Україна – це велика й багатонаціональна держава, різні частини якої довгий час розвивалися в неоднакових умовах. Їх історія й культурні традиції дуже різняться. Отож для розуміння процесів і відтворення історичних подій, які мали загальнодержавне значення, слід